

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY
V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ
40 (1997-1998)

ISSN 1211-7250
ISBN 80-86023-18-4

007 3811

BRNO 1999

PD 4423

S 9990385

395

250, ✓

PŘEHLED VÝZKUMŮ 40 (1997-1998)

Vydává: Archeologický ústav AV ČR Brno
Královopolská 147, 612 00 Brno
E-mail: ps@isibrno.cz

Odpovědný redaktor: PhDr. Jaroslav Tejral, DrSc

Redakce a příprava pro tisk: Mgr. Balázs Komoróczy, Ing. Petr Škrdla,
Richard Zatloukal

Na titulním listě: Mikulčice - sídliště na "Klášteřisku"

Tisk: BEKROS

Náklad: 350 ks

Publikace neprošla redakční ani jazykovou úpravou

© 1999 by the Authors

All rights reserved

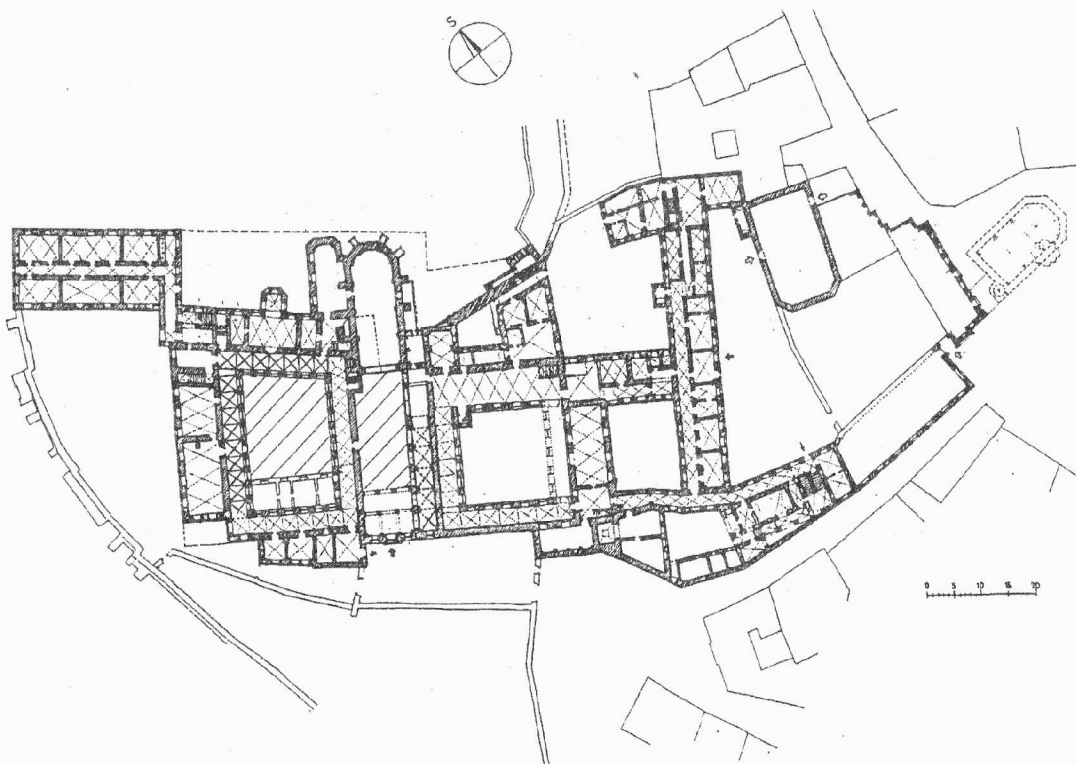
AÚ AV ČR Brno, Královopolská 147, 612 00

GEOFYZIKÁLNÍ PROSPEKCE A ARCHEOLOGICKÝ VÝZKUM V AREÁLU BÝVALÉHO MINORITSKÉHO KLÁŠTERA VE ZNOJMĚ

Vladimír Hašek, Archeologický ústav AV ČR Brno
Jaromír Kovárník, Ústav archeologie a muzeologie FF MU Brno

Na r. 1998 byly plánovány opravy inženýrských sítí (kanalizace, svody dešťové vody ze střech aj.) v prostoru nádvoří bývalého kláštera minoritů ve Znojmě. Z uvedených důvodů jim předcházely geofyzikální práce a následně i záchranný archeologický výzkum.

Cílem archeogeofyzikální prospekce uskutečněné pracovníky AÚ ve spolupráci s firmou Geodrill s.r.o. Brno v r. 1995 (Hašek-Dostál-Tomešek 1995) na ploše o velikosti zhruba 450 m² (obr. 1) bylo zjistit případnou polohu krypty resp. průběh reliktnů základového zdiva kostela Nanebevzetí Panny Marie a dalších budov kláštera z různých fází jeho výstavby, event. i možných pravěkých zahloubených objektů.



Obr.1. Znojmo , Klášter minoritů a klarisek : Situační schema proměřeného území

Dějiny minoritského kláštera

Mezi svědky listiny krále Václava I. z r. 1249 je uveden magister Hermannus, ministr fratrum minorum in Znoyem (Cod. d. M.II. 357). Jisté však je, že o velikonocích r. 1279 byly sem přivezeny ostatky krále Přemysla Otakara II (zabitého 26.8.1278 v bitvě u Suchých Krut). Byly zde pohřbeny až do r. 1297, kdy byla nad Přemyslem Otakarem II. zrušena klatba.

Pravděpodobně někdy do tohoto období se vztahuje nově objevené základové zdivo. Ke kostelu Panny Marie přiléhala také oratoř klarisek. Její dokončení snad spadá až do poloviny 14. století, kdy také došlo ke zvýšení lodě minoritů. Lod' byla lehce širší než presbytář a značně dlouhá. Další výrazné stavební úpravy zde proběhly až po požáru r. 1494. V této době došlo k prolomení dvou lomených arkád ve střední zdi mezi lodí minoritů a klarisek. Byla postavena kruchta v lodi. R. 1534 klášter předán řádu františkánů. Chór klarisek opravován v r. 1586 a r. 1598 zde byla umístěna táhla kvůli statické poruše klenby. Hlavní průčelí kostela se posunulo v letech 1615 - 1620. Do let 1653 - 1654 se datuje výstavba dvou nových věží. Klášterní stavby opět značně poškozeny požárem v r. 1672. Nová hrobka pro františkány nacházející se před hlavním oltářem byla vysvěcena r. 1678 a pro klarisky v r. 1685. Poslední stavební úpravy se datují do let 1774 - 1775, kdy byl pořízen do hrobky nový vchod před sakristií. Klášter zrušen 21.8. 1784. Kostel pak sloužil jako vojenské skladiště a zbourán v r. 1840.

Metodika geofyzikálních prací

K řešení zadaného úkolu na sektoru o rozměrech ca 30 x 15 m byla vzhledem k finančním možnostem JM ve Znojmě uplatněna pouze metoda dipólového elektromagnetického profilování. Vlastní měření se uskutečnilo přístrojem KD-1, který pracuje na kmitočtu 9,8 KHz při pevném rozestupu mezi vysílacím a přijímacím dipólem 3,66 m. Hloubkový dosah daný především uváděným rozstupem mezi magnetickými dipóly je ca 4 až 6 m při vertikální polarizaci dipólů. Závisí však na mnoha faktorech, zejména na vodivosti okolního prostředí, charakteru nehomogenity, její velikosti, uložení atp., jakož i na nezbytné amplitudě vyvolané anomálie nehomogenitou, která toto rušivé těleso detekuje. Celkové měření zdánlivé vodivosti se na všech profilech (směr SV - JZ) realizovalo při ZZ-polarizaci v síti 1 x 1 m.

Výsledky geofyzikální prospekce

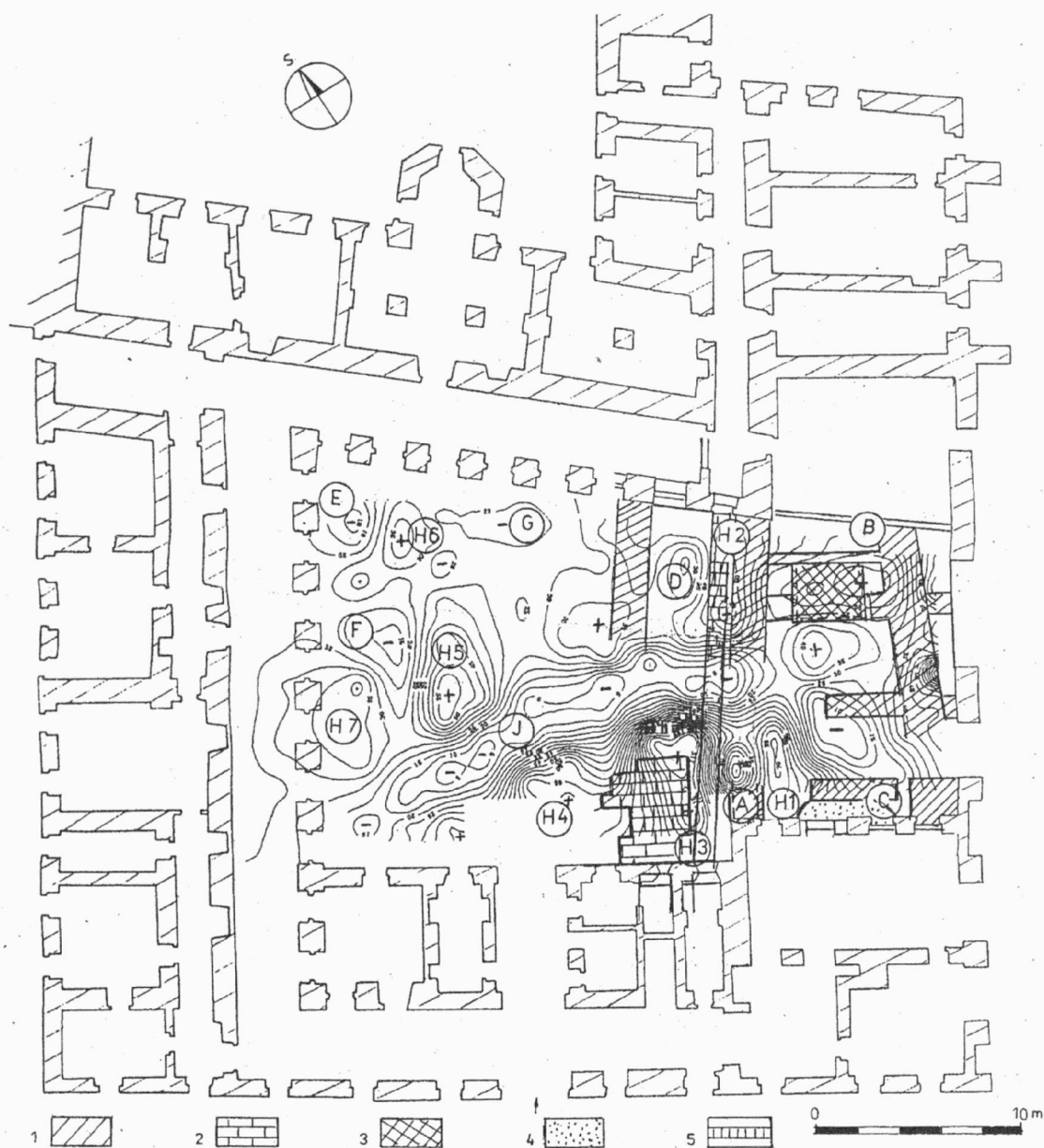
Z výsledného zpracování naměřených dat na PC ve formě mapy izolinií σ_{zd} (obr. 2) bylo ve zkoumaném prostoru bývalého kostela Nanebevzetí Panny Marie a rajské zahrady (ambitu) kláštera zjištěno několik převážně izometrických anomálních oblastí o snížených případně zvýšených vodivostech, jejichž příčinou mohou být relikty základového zdiva ze snesených staveb, dutiny, případně i zahlužené objekty související např. s pravěkým osídlením lokality apod.

Obvodové kamenné zdivo kostela v kombinaci s cihlovým kanálem, zejména SZ část stavby se projevuje lineární zónou snížených (A), resp. zvýšených vodivostí (H2). V prostoru hlavní lodi, v blízkosti presbyteria bylo vyčleněno rozsáhlé pásmo snížených σ_{zd} o rozměrech ca 5 x 5 m (B), které však nebylo po celé délce, v důsledku současné zástavby prospekce ověřeno. Předpokládáme jeho další pokračování k SV. Jde o polohu polozasypané větší duté prostory s relikty zdiva a trasou recentního kanálku. Na JZ straně od struktury bylo lokalizováno další pásmo nižších vodivostí (C), které by mohlo být vyvoláno existencí jak dutiny, tak i další nehomogenity, jako např. mocnější destrukční vrstvou, zdivem, event. nelze vyloučit i pokračování do oblouku stáčeující se lineární zóny o snížených σ_{zd} (J) z rajského dvora, která představuje trasu inženýrských sítí (potrubí).

V prostoru rajského dvora byla dále vyčleněna řada anomalií, jejichž zdrojem mohou být jak relikty zdiva - JV resp. SV část ambitu (D), tak i dutina v severním úseku zájmového

území (E). Další interpretovaná pásma o snížených σ_{zd} souvisejí pravděpodobně s různými fázemi výstavby (přestavby) kláštera apod. (F,G).

Příčinou interpretovaných oblastí zvýšených vodivosti (H1, H4 až H7) může být existence zahloubených objektů různého stáří a charakteru, příp. i poloha recentního cihlového sklepa (H3), poloha zdiva v negativním otisku aj. Lze předpokládat vliv litologických změn v přípovrchových vrstvách zemin.



Obr.2. Znojmo, Klášter minoritů a klarisek : Mapa izoliní σ_{zd} a situace zjištěná odkryvem. 1- kamenné zdivo, 2- cihlové zdivo (kanál, novodobý sklep), 3- sklep, 4- zahloubený mladohradištní objekt, 5- kanálek

Archeologická situace

Na odkryté ploše byly archeologickým výzkumem zachyceny zbytky zdiva , které náležely ke starší fázi klášterního kostela a přilehlé části křížové chodby. Jde o dosud neznámou stavební etapu. Na vnitřní ploše staršího kostela se dále objevily zbytky dalších zdí, jejichž účel není zcela jasný. Předpokládáme, že pocházejí ze stejného období jako původní základové zdivo lodi kostela (obr. 3 a 4).



Obr. 3. Pracovní snímek plochy lodi kostela Panny Marie v počáteční etapě výzkumu (Foto J. Kovárník)



Obr. 4. Detail základu vnitřní zdi kostela Panny Marie (Foto J. Kovárník)

Zkoumaný areál se nacházel na ploše ostrožny vybíhající nad hluboké a strmé údolí Gránického potoka. Vhodně chráněná poloha byla proto osídlena již záhy v pravěku. Získaly se zde úlomky nádob a kamenné nástroje z raného a staršího eneolitu (mladší stupeň kultury s MMK IIb, kultury nálevkovitých pohárů, včetně několika fragmentů keramiky zdobené brázděným vpichem). Následovalo osídlení lidem kultury s kanelovanou keramikou a jevišovické kultury z mladšího eneolitu. Velmi početné nálezy únětické kultury svědčí pro intenzivní osídlení ve starší době bronzové. Další doklady nasvědčují, že zde kvetl život také v mladší a pozdní době bronzové (velatická a podolská kultura). Z výzkumu pochází také početná keramika horákovské kultury ze stupně HC-D.

Dále bylo archeologickým výzkumem doloženo relativně bohaté osídlení v mladší době hradištní (11.- 12. století), které již patrně souviselo s existencí přemyslovské pevnosti na téže terase nad soutokem Dyje s Gránickým potokem. Souvrství a archeologické objekty z jednotlivých epoch pravěku a mladší doby hradištní značně porušily stavební práce související se založením minoritského kláštera a s následnými přestavbami.

K zajímavým nálezům patří bezpochyby zlatý prsten, nalezený ve čtverci č. 8. Jde o ojedinělý nález. Prsten se skládá ze tří drátěných kroužků, které mají v horní části šikmé esovité prohnutí. Jednotlivé kroužky lze navzájem provléknout, avšak pouze v jednom pořadí zapadá do sebe esovité prohnutí a kroužky opět dohromady vytvoří pásek prstenu. Prohnutí v horní části připomíná tordování. Trojice kroužků snad symbolizuje Otce, Syna a Ducha Svatého.

Závěr

Uplatněním geofyzikálního měření v prostoru bývalého minoritského kláštera ve Znojmě byla získána celková představa o poloze různých architektonických prvků stavby.

Následný archeologický výzkum zaměřený především do míst vytypovaných prospekci upřesnil velikost, charakter a stáří objektů. Tímto postupem prací byly získány jak optimální výsledky při realizaci vlastního výzkumu, nehledě i k jeho celkové ekonomické efektivnosti.

Literatura:

Hašek, V., Dostál, P., Tomešek, J. 1995: Zpráva o archeogeofyzikální prospekci na akci Znojmo - Minoritský klášter.- MS AÚ AV ČR Brno

Resumé

Die Gesamtvorstellung über die Situation der verschiedenen Überbleibsel in den eingegangenen mittelalterlichen Bauten im Areal des gewesenen Minoriten - Kloster in Znojmo /in der Nähe der Znojmoer Burg/ war durch die Anwendung der geophysikalischen Methoden gewonnen worden. Die realisierte archäologische Ausgrabung eingestellten vor allem in die Orte der geophysikalischen Anomalien entdeckte einen Grundriss der bisher unbekanntes Kirche wahrscheinlich aus der Hälfte des 13. Jahrhunderts und auch präziserte ihre Grösse. Die Anwendung der geophysikalischen Messen war für unsere archäologische Arbeiten sehr optimal und auch sparsam.